

RECTORI BESZÁMOLÓ,

melyben Kiss Ferenc az egyetem 1914-15. tanévi
rectora az egyetem 1914-15. évi történetéről,
az 1915. évi szeptember hó 27-én tartott egyetemi közgyűlésen beszámolt

RECTOR'S REPORT ON DEBRECEN UNIVERSITY 1914-1915 The rector's report about the first academic year of the Royal University of Debrecen depicts a poignant picture. While recording the national joy that was felt over the opening of a new university, he also notes how the first academic year was rudely disrupted by the outbreak of World War I. His report reflects the sense of duty and the patriotic spirit which pervaded both the students and the faculty of the university, and the immediate ensuing hardship which was conquered by an undiminished faith in education despite all difficulties.

A debreceni királyi Tudományegyetem első rektorának beszámolója az egyetem első tanulmányi évéről az új egyetem megindulása felett érzett országos öröm megörökítése mellett megrendítő képet ad az intézmény első – a világháború által rendkívüli mértékben megnehezített – tanévről. Jól tükrözi azt a kötelesség tudatot és hazafias lelkiületet, amely akkoriban áthatotta az egyetem hallgatóságát és oktatóit, és a nehézségeket, melyeket a művelődés szolgálatába vetett töretlen hit minden nehézségen ellenére le akart és le tudott küzdeni.

Tekintetes Egyetemi Közgyűlés !

Egyetemünknek nem történetét, melyet dr. Kun Béla kartársam erre legilletékesebb tollából Almanachunkhoz, hanem csak múlt évi életének vázlatos rajzát óhajtván adni, kiindulási pontokul a Budapesti Közlöny 1914. évi 200. számát, mely a két új egyetem hatósági szervezetét, – 201. számát, mely a tanárok, – s 202. számát, mely a tanács tagjainak kinevezését hozta, jelölöm meg, mint amely rendeletekkel, intézkedésekkel indult meg tulajdonképpen egyetemünk élete s fejlődése.

Az első hivatalos ténykedés a kinevezett tanárok eskütétele volt, melyet 1914 augusztus 31-én dr. Tóth Lajos miniszteri tanácsos úr olvasása mellett a miniszter úr Ónagyméltósága vett fel, ki előtt a kinevezett tanárok háláját s fogadalmát a debreceni egyetem rectora e szavakkal tolmácsolta:

„Kegyelmes Uram! Nem vélem túlértékelni e mostani pillanatot, midőn ennek a hadi tények ama rettenetes zuhatagában is, mely ma a világ oszlopait rengeti, nem csekély jelentőséget tulajdonítok. A mai helyzetből kibontakozás s a győzelem bizonyára a fegyverek hatalmán fog eldőlni, de a magyar nemzet jövője, nagysága, üdve a kultúráén. Ma, midőn

a világműveltség két vezérnemzetének kultúrmissziójába vetett hitből oly hirtelen kiábrándultunk, előttem nagy súlyú esemény az, hogy a magyar állam éppen a harci zaj borzalmai között két új tudományegyetem kapuit nyitja meg; s amidőn a legművészibb technikával épített erődök s védelmi vonalak egymásután omlanak össze, hazánk vezető férfiai valóban providenciális bölcsességgel járnak el, amikor a jövő védelmére s biztosítására a kultúra újabb bástyáit építik meg.

E bástyafokokra állított bennünket felséges királyunk kegye s mi e nagysúlyú időkben teljes nagyságában átértjük s érezzük a feladat lélekben járó voltát s horderejét, melynek teljesítésére vállalkoztunk. Ma, mikor mindenkinek a haza védelmére kell sietni, úgy érezzük, hogy a honvédelemnek, ha nem is oly bravúros munkáját, mint a harctéren vérző testvéreink, de mindenesetre szintén számottevő részét vállaljuk s végezzük.

A tettek korát éljük, nincs jogunk a munkára rendelt időt hosszas szónoklatokkal fecsérelni, ezért röviden fogadást teszünk Nagyméltóságod előtt, hogy örállomásainkon e haza jövőjének legbiztosabb alapjait: a lelkiismereti, a tudományos s a politikai szabadság ügyét minden fizikai, szellemi s erkölcsi erőnkkel híven szolgáljuk. Legyen e fogadalom s az ennek megvalósítását célzó becsületes törekvés részünkről a köszönet és hála Excellenciád azon jóságáért, mellyel ránk nézve e gyönyörű munka teljesítését lehetővé tette s midőn arra kérjük Nagyméltóságodat, hogy a legmagasabb trón számolyánál alattvalói hűségünket, hódolatunkat s mélységes hálánkat tolmácsolni kegyesen méltóztassék, hivatalba lépésünk első kedves tényeként Urunk Királyunk fegyvereire győzelmet, drága életére áldást imádságos szívvel kívánunk.”

A miniszter úr örömmel fogadta a professzorok üdvözlését s megígérte, hogy a tolmácsolt köszönetet és hódolatot legmagasabb helyre juttatja, melynek megtörténtét s kegyesen fogadását mutatja a következő s a kultuszminiszter úr útján vett kegyelmes válasz:

„Nagys. Kiss Ferenc egyetemi rector úrnak, Debreczen.

Debreczeni egyetem tanári karának az eskütétel alkalmával kifejezett köszönetét, alattvalói hódolatát s a trón és a haza szolgálatára tett fogadalmát legmagasabb helyen tolmácsolván, Ő Felsége e nyilatkozatot megelégedéssel méltóztatott legkegyelmesebben fogadni. Jankovich Béla.”

Az elől említett intézkedéseknek csaknem elkésztet volt a megnyitás első évének kezdetét az akkor már amúgy is teljesen felfordult viszonyok között, még nehezebbé s majdnem problematikussá tette. Sem tanárok, sem a kormányzó szervek nem lévén egész augusztus legutolsó napjáig kinevezve, senki sem volt azon helyzetben, hogy az egyetem megnyitásával kapcsolatos intézkedéseket, az első tanév lehető sima megindulását biztosító előmunkálatokat végezhetne volna.

Az eskütétel után haza érkezve, igyekeztünk az elmaradt előkészítő munkákat, melyek lépten-nyomon részint legyőzhető, részint elháríthatatlan akadályokba ütköztek, pótolni s végezni. A kollégiumot, melynek az egyetem céljaira szükséges helyiségeit a tiszántúli református egyházkerület már előzőleg átengedte, a nyár folyamán a katonaság tartalék-kórház céljaira lefoglalta. Időbe került csak, míg a rector helyiséget kapott s a dékánok elhelyezkedhettek; de előadói és szemináriumi helyiségek teljességgel hiányoztak, úgy, hogy a legminimálisabb

igények kielégítését is csak az egyházkerületi elnökség s a kollégiumi igazgatóság azon szíves előzékenységevel lehetett megoldani, amellyel az új főgimnázium hat termét a jogi oktatás céljaira átengedték. A református hittudományi kar két tantermen kívül a kántus-termet és az oratóriumot használta s a bölcsész-, nyelv- és történettudományi kar régi, szegényes kis helyiségeiben volt kénytelen meghúzódni. Az előadó-termekkel egyformán szükséges szemináriumi termekről azonban már nem történhetett gondoskodás. A helyiségekben mutatkozó hiányok zavaró hatását fokozta hét tanártársunk hadi szolgálata, kiknek sürgős mentesítése tárgyában azonnal előterjesztéssel éltem, melynek eredményeként: dr. Tóth Lajos, dr. Mártonffy Marcel és dr. Darkó Jenő szabadságotaltattak, valamint a tanévben besorozott Bernolák Nándor dr., Kovács Gábor dr. ny. r., Milleker Rezső dr. ny. rkvi tanár és Ruttka Ferenc dr. egyetemi tanácsjegyző, B) osztályú népfelkelőket is a tényleges szolgálat alól a honvédelmi miniszter úr felmentette, de Márffy Ede dr., Iványi Béla dr., R. Kiss István dr. és Huss Richárd dr. kartársainkat egész tanéven át nélkülözni voltunk kénytelenek. Legnagyobb mértékben fenyegette azonban iskolai évünk, megnyitását a városunkban múlt ősszel fellépett kolera és ebből folyólag a város közegészségügyi bizottságának 1914. évi szeptember hó 26-án hozott azon határozata, mellyel a város területén levő összes iskolákban, – azok között kifejezetten az egyetemen is, – az előadásokat további intézkedésig betiltotta. Az 1876. évi XIV. t.-c. 34. §-a második bekezdéséből nyilvánvaló volt ugyan, hogy a tudományegyetemek bezárására a közoktatásügyi miniszter meghallgatásával a belügyminiszter lévén illetékes, a közegészségügyi bizottság hatáskörét túllépte, miből folyólag e határozat ellen minden illetékes helyen recuráltunk is, mindazonáltal, minden eshetőséggel szemben biztosítani akarván az egyetem működését, a szemeszter megnyitását s így a beiratkozók javára beszámíthatását, az előző dispoziciókkal szemben a dékán urak hozzájárulásával gyorsan kellett intézkednem s az egyetem megnyitó ünnepélyét október hó 1-re kitűztem.

Az ünnep első része a debreczeni református nagytemplomban folyt le, hol dr. Ferenczy Gyula református hittudománykari tanár imádkozott, azután egyetemi közgyűlés keretében az elől közölt rövid beszéddel egyetemünk első tanévét megnyitottam :

A közgyűlésből Ő Felségéhez hódoló, gróf Tisza István miniszterelnök és dr. Jankovich Béla vallás- és közoktatásügyi miniszter urakhoz üdvözlő sürgönnyt küldtünk, melyekre Ő Felsége kabinetirodája a következő sürgönnyel volt kegyes válaszolni:

„Kiss Ferenc úrnak, az egyetem rectorának Debreczen. Ő császári és apostoli királyi Felsége a tudományegyetem tanácsának és közgyűlésének mai megnyitó ünnepélyük alkalmából tolmácsolt királyhűségéért és hadserege győzelmét esdő fohászáért legkegyelmesebben köszönetét nyilvánítani méltóztatik; az új egyetemet a tudomány előrevitelére és terjesztésére irányuló működésében mindenkor Ő Felsége legjobb kívánságai fogják kísérni. Legfelsőbb parancsra: Daruváry.”

Gróf Tisza válasza: „Nagyságos Rector Úr! Fogadja és tolmácsolja, kérem, szíves megemlékezésükért hálás köszönetemet. Boldog vagyok, hogy a debreczeni egyetem életrekeltésének nagy művében némi részt vehettem. Igaz tisztelettel vagyok őszinte híve: Tisza s. k.”

Jankovich miniszter úr válasza: „Nagyságos Kiss Ferenc egyetemi rector úrnak, Debreczen. Az egyetem megnyitása alkalmából reménnyel eltelve üdvözlöm a debreczeni egyetem tanári karát és hallgatóságát, őszintén kívánván, hogy együttes nemes munkálkodásukat Isten áldása kísérje. Jankovich Béla.”

A tanév megnyitása után a kistanács tagjaival a tiszántúli református egyházkerület elnökségénél, a debreczeni református egyház lelkészelnökénél, Debreczen sz. kir. város polgármesterénél s Hajdu vármegye főispánjánál tisztelegő látogatást tettem.

Egyetemünket megnyitása alkalmából lekötelező figyelemmel és melegséggel üdvözölni szívesek voltak:

- a kolozsvári m. kir. Ferencz József tudományegyetem rectora:

„Nagyságos Rector Úr! Nemzetek nagyságát és erejét bizonyítja, hogy világrendítő háború izgalmai közt is templomokat emelnek a tudománynak. Laydent Hollandia a szabadságharcban egyetemmel jutalmazta meg s Németország a Majna-Frankfurti, hazánk pedig a debreczeni és a pozsonyi egyetemet a mostani háborúban nyitotta meg. Ahogy a helvét hitvallásúak első nagy püspöke, Méliusz Juhász Péter, Lukács evangélista szavaival kívánta, az Úr nevében és az ő beszéde szerint a legnagyobb zivatarban vetik meg hálójukat, hogy embert fogjanak, mert tudják, hogy a sokaság reá szorul Isten szavainak hallgatására. És tudják, mennyire igazsága volt Bercsényi Miklósnak, mikor a harcra vágyó nagyszombati egyetemi ifjúságot azzal intette maradásra, hogy a hazának elég katonája van, de kevés a tudósa.

Hazafias lelkesedéssel üdvözöljük tehát a debreczeni m. kir. tudományegyetemet, amely most október 1-én, működését ágyúk dörgése között is megkezdte. Tanárai, kik közt atyai szeretettel és büszkeséggel látjuk a mi egyetemünk több kitünő volt tanítványát és munkatársát, bizonyára híven követik, mint a mostan megszűnt nagyhirű debreczeni főiskola professorai követték Méliusznak Válogatott Prédikációi élen a Szentírásból (I. Kor. I. 14.) vett intelmét: „Mindnyájan profétálatok és tanítsatok, hogy mindnyájan tanuljanak és épüljenek.”

Isten áldja meg nemes és hazafias munkájukat. Kolozsvár, 1914. évi október hó 24-én. Dr. Márki Sándor s. k., e. i. Rector.”

- a budapesti kir. magyar tudományegyetem tanácsa :

„Tekintetes Egyetemi Tanács! A megpróbáltatások nehéz napjaiban megnyílt debreczeni egyetem első értesítését nagy örömmel vettük s a magyar tudomány és szellemi élet fejlődésének újabb mozzanatát hirdető családias megnyitó ünnepély keblünket is benső melegséggel töltötte el.

Ha eddig az ősi debreczeni kollégiumnak elismerő tisztelettel adóztunk, úgy, most az ifjú egyetemet a testvéri szeretet érzésével karoljuk át.

Ettől a szeretettől áthatva jelképesen küldjük egyetemünk címerének két ékességét: a babért elismerésül a múltnak s az olajágot bizalmas zálogául a jövőnek.

Az egyetemek vannak első sorban hivatva a nemzet szellemi életének irányítására, a tudomány fejlesztésére, ápolására és hirdetésére s meg vágyunk győződve, hogy a debreczeni egyetem teljes mértékben be fogja váltani azokat a reményeket, amelyeket a nemzet közvéleménye fűz a működéséhez.

Immár vállvetve fogjuk úgy a hazai, mint a nemzetközi tudományokat ápolni, nem tévesztve szem elől, hogy a meggyújtott fáklya fénye messze kell, hogy világítson.

Adja a Gondviselés, hogy az egyetem átesve a kezdet nehézségein, hivatása eredményes teljesítésének összes feltételeit csakhamar megtalálja.

Vivat! Crescat! Floreat!

Budapesten, 1914. évi november 3-án, az egyetemi tanács I. rendes üléséből. Lenhossék Mihály s. k., Rector.”

- a m. kir. József műegyetem tanácsa :

„Nagys. Kiss Ferenc e. i. Rector úrnak, Debreczen. A m. kir. József műegyetem tanácsa a lehető legmelegebben és igazi testvéri szeretettel üdvözli a most megnyitott debreczeni m. kir. tudományegyetemet s annak tudós tanári karát; és lelke mélyéből kívánja, hogy a hazza és a kultúra javára teljesedjenek mindazok a remények, amelyeket az új Egyetemhez az egész ország fűz.

Kísérje az új Egyetem magasztos működését mindenha a legszebb siker és sok szerencse; s ugyanezt kívánjuk Nagyságodnak is, akit mint az új Egyetem folyó tanévre megválasztott rectorát, örömmel és szívünk teljes melegével üdvözlünk a kormányzói széken.

Budapest, 1914. évi november hó 13-án. Kiváló tisztelettel: Kovács S. Aladár s. k., e. i. Rector.”

A megnyitás első napján már nyilvánvaló volt előttünk az egész tanév munkájának minden nehézsége, hiánya s sok tekintetben belső eredménytelensége. Tanáraink egy része távol, amely körülmény még évközben is újabb helyettesítéseket követelt, hallgatóinknak jórésze már beöltözve, más jó-része készülöben, az itthon maradók számára szolgáló internátusi helyek lefoglalva s emiatt a szegény tanulóknak az egyetem székhelyéről hazautazása elnézve, helyiségeink a legfokozottabb igényeknek is alatta maradva, sőt a járványok fellépése által ezek birtokában is veszélyeztetve s az egyetem bezáratásától is tartva, mindnyájunk lelke a háború izgalmi által lefoglalva s szokott polgári munkájában ezáltal zavarva, szóval az új egyetem tapasztalat, szervezet, helyiség nélkül, félig meg sem érkező, félig már induló tanítói és tanítványi sereggel, csaknem minden megélhetési feltétel híján, az első rector számára oly perspektívát nyújtott, amely alkalmas volt a kezdet nehézségeinek, a rendkívüli viszonyokkal eredménytelenül küzdésnek, a siker nélkül szétomló jótakarás és tennivágyásnak minden tövisét megteremni, de már a lehetőségét is kizárta annak, hogy munkavégeztével a lefolyt év eredményeire megnyugtató visszapillantás legyen vehető.

A tan- és órarend megállapítása után első sorban gondoskodás történt az előadóval nem rendelkező tárgyak helyettessel, előadóval vagy más módon ellátása iránt a következőkép:

A református hittudományi karon a közegészségtan előadásával dr. Kenézy Gyula ny. r. tanár, a közjog és közigazgatási jog előadásával dr. Jászi Viktor ny. r. tanár, a nemzetgazdaságtan előadásával dr. Kovács Gábor ny. r. tanár bízott meg.

A jogi karon az első félévben a magyar alkotmány és jogtörténetnek helyettes előadásával dr. Kun Béla ny. r. tanár, a magyar közigazgatási jognak h. előadásával dr. Jászi Viktor ny. r. tanár, a magyar pénzügyi jog előadásával dr. Kovács Gábor ny. r. tanár, a bosnyákjog előadásával dr. Kiss Géza ny. r. tanár, a törvényészki orvostan előadásával dr. Tüdös Kálmán városi tisztifőorvos bízott meg.

A habbavonult dr. R. Kiss István ny. r. és dr. Huss Richárd ny. rkvi. bölcsészeti tanárok helyettesítése az I. és II. félévben dr. Pokoly József, dr. Darkó Jenő, dr. Pap Károly, Pápay József és dr. Láng Nándor ny. r. tanárok között oszlott meg.

Intézkedés történt az államszámviteltan előadása iránt s lépések tétettek az államszámviteltani vizsga engedélyezése tárgyában. Megválasztottak és megerősítették a jog- és államtudományi karon működő alapvizsgálati és államvizsgálati bizottságok.

Így minden tárgy megtalálván a maga előadóját, az első szemeszter előadásait október hó 6-án megkezdettük s azokat megszakítás nélkül folytattuk december hó 20-ig, amidőn a közoktatásügyi kormánnyal e tekintetben történt tárgyalások eredményeként a tanfélév a szabályszerű időben bezárított s a kollokviumok felvételére a határidők kitűzettek.

A második félév rendes időben január 7-én megnyílt s az előadások 20-án megkezdődtek. Az eddigi szükséges helyettesítések számát szaporította a dr. Jászi Viktor váratlanul bekövetkezett halálával üresen maradt tanszék tárgyairól való gondoskodás. Folyó évi február hó 25-én ugyanis nevezett tanártársunk férfi kora delén, munkás élete legtermékenyebb korában hirtelen elhunyt. Míg tanácsunk elérkezettnek látja az időt, hogy emlékének méltóképp hódoljon, a teljes méltánylat objektivitásával s a méltán kiérdemelt kartársi szeretet melegével írom be egyetemi évkönyvünk lapjaira, hogy „e váratlanul jött csapás egyetemünkre nézve rendkívüli veszteséget jelent, mert olyan férfiú dőlt ki sorainkból, kit minden irányú kiválóságai a jelesek között is első helyre érdemesítettek. – Európai látókör, az emberiség előhaladásán csüggő és munkáló hév buzgalom, csaknem áttekinthetetlen dimenziójú tudás, mély hazafias érzés adták meg lényege karaszterisztikonját. Élete lángját eszmények oltárán égette el s családitanul a közre pazarolta el dús élte kincsét. Mint ember a kötelességtudás, munkaszeretet s a férfi érinthetlenség példányképe volt; mint meleg szívű barát, megértő tisztárs mindnyájunk szívéhez közel állt. Egyetemünknek dísze, dicsekedése, egyik legerősebb oszlopa volt.”

Elhunyt kartársunk ravatalára koszorút helyeztünk, családtagjai előtt részvétünket tolmácsoltuk, hűlt tetemeit a dr. Ferenczy Gyula kartárs megindító imádsága után, az állomásra kikísértük, hol a Tanács nevében a rector vett tőle búcsút, aztán a kistanács a rector vezetésével elkísérte a budapesti sírhoz, ahol a jog- és államtudományi kar nevében dr. Kun Béla dékán keresetlenül őszinte és igaz szavakkal méltatta az elhunyt érdemeit s az éppen a fővárosban szolgáló honvéd-theologusok kara zengte el a búcsúztató éneket. Legyen emléke áldott!

A második félévben a most említett szomorú esetre is figyelemmel, a következő helyettesítések és előadói alkalmaztatások történtek:

A jog- és államtudományi karon: a dr. Iványi Béla ny. rkvi. tanár tanszékének h. ellátásával s a magyar alkotmány és jogtörténetnek előadásával dr. Kun Béla ny. r. tanár; a dr. Márffy Ede ny. rkvi. tanár tanszékének ellátásával s ill. a magyar közigazgatási jognak h. előadásával dr. Jászi Viktor később dr. Kiss Géza ny. r. tanár bízott meg.

A törvényszéki orvostannak az előadásával a II. félévben is dr. Tüdös Kálmán városi tiszti főorvos bízott meg.

A bölcsészet-, nyelv- és történettudományi kar az idegen nyelvek tanításáról magántanítók alkalmazása útján gondoskodott s a II. félévben a német nyelv magántanítójául dr. Horvay Róbert állami főreáliskolai tanárt; a francia nyelv magántanítójául dr. Vág Sándor állami főreáliskolai tanárt; az angol nyelv lectorául dr. Tankó Béla egyetemi ny. rkvi. tanárt választotta meg, kiket e minőségükben a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter úr meg is erősített.

A második félév szintén különösebb zavaró akadályok nélkül folyt le s záratott be, május hó 31-én, a nagytemplomban tartott ünnepélyes hálaadó istentisztelettel, mikor dr. Erdős József a református hittudományi kar dékánja mondott lélekemelő, buzgó imádságot.

Az előadások május hó 31-én bevégeződtek s a záró kollokviumok megtartattak.

E félév elején neveztetett ki egyetemi tanáraink közül a debreczeni m. kir. középiskolai tanárvizsgáló bizottság, mellyel a tanárképzés és képesítés joga biztosított és ugyancsak e félév folyamán rendeztetett a közoktatásügyi kormányral a szigorlat tartás vitás kérdése. Ismeretes ugyanis, hogy az ideiglenes szervezeti szabályzat 84. §-ának eme szavaival: „a debreczeni és pozsonyi tudományegyetemen az 1914–1915. tanévben szigorlatok nem tarthatók,” egyetemünket az első tanévre megfosztotta a szigorlattartás jogától; felfogásunk szerint pedig e jog gyakorlása az egyetem elengedhetetlen tartozéka lévén, tanácsunk több ízben tett lépéseket a szigorlattartás engedélyezése tárgyában, míg végre a rectornak a miniszter úrral közvetlen tárgyalása a miniszter úr álláspontunkat méltányló előzékeny engedékenysége folytán oly forma megoldást nyert, hogy egyetemünk a második szemeszteri előadások berekesztése után, illetve a hadbavonultakra tekintettel már előbb is, a szigorlattartás jogának tényleges élvezetébe lépett,

Áttérve a belső munka vázolására, mellyel egyetemünk az elmúlt tanévben a nemzeti és egyetemes tudományosságot szolgálta, első helyen kell említenem azon lelkiismeretes, odaadó, az elkedvetlenítő körülmények dacára is inspirációt kötelességtudásából s a cél nagyságából merítő tanári munkásságot, melyet professoraink előadásaik megtartásával, azoknak színvonalával, az előadásokra beiratkozott hallgatókkal való szívélyes és bizalmas érintkezéssel kifejtettek s az ifjúság szívében, lelkében maradandókká tettek. Ha kevés volt a hallgatók száma, annál több jutott egyre a tanárok foglalkozásából s szeretetéből és az egymáshoz közelebb jutás közvetlensége sok ifjú jövőjében fog áldásos hatásokat eredményezni. A tudományosság szolgálatának rovatába tartozik tanártársaink múlt tanévi irodalmi munkássága, az őket ért különféle megtisztelő megbízatás s tudományos érdemeiket illető

babér. Ezekről a mellékletekben adok számot, itt csak azt emelem ki, hogy dr. Kun Bélát a tiszántúli református egyházkerület a debreczeni öskollégium igazgatójává választotta, dr. Láng Nándort a miniszter úr a tanárvizsgáló bizottság elnökévé nevezte ki s Pápay József honoris causa doktorrá avatására az egyetem tanácsát, Ő császári és apostoli királyi Felsége legfelsőbb elhatározásával, felhatalmazta.

Mindegyik karunk nagy súlyt fektetett a tudományok elsajátításának és művelésének legcélosabb módszere, a szemináriumi munka bevezetése s legalább megalapozása fontos ügyére. Ez irányban munkálatok készültek, amelyek alapján a miniszter úr a jog- és államtudományi kar kebelében egyelőre civilistikai, közjogi, közgazdaságtani, büntetőjogi és jogtörténeti szemináriumok létesítését, ezeknek könyvtárral ellátására a 20,000 koronás átalányt engedélyezte; úgyszintén elvben hozzájárult, miszerint a bölcsészet-, nyelv- és történettudományi karon 5 szakcsoportra tagozódó és a kolozsvári tudományegyetemen fennálló hasonló intézmény belső berendezésének mintájára szervezendő szeminárium felállítassék, alapfelszerelésre első részletül 10,000 K, – évi átalányul 6000 K, a földrajzi intézet első felszerelésére első részletül 10,000 K, – évi átalányul 1000 koronát utalván kegyesen ki; végül megengedte, hogy az újonnan iktatott hallgatóktól befolyt 6 koronás könyvtári illeték további intézkedésig a kari hallgatók arányában a kari szemináriumi könyvtárak tudományos szükségleteinek kielégítésére fordíttassék. A református hittudományi kar szintén intézkedett a tárgykörök szerinti szemináriumok szervezése iránt, mely célból a kari szemináriumi könyvtárak létesítésére első részletül 6000 korona ki is utaltatott.

Rectori megbízatásom alkalmával vett utasításom szerint s azon felfogásomból kifolyólag is, hogy bármely intézménynek, ha feladatát sikerrel akarja szolgálni, bizonyos szervezettségre kell törekedni, az első tanév egyik legfőbb teendőjéül lehetőleg az összes szabályzatok elkészítését tekintettem, mely célomat, – hála a szenátus ügybuzgó tagjai nagy munkabírásnak, – s mély köszönet különösen dr. Kun Béla és dr. Pokoly József dékán urak nagyeredményű előadói munkásságának, – sikerült is elérnem, amennyiben az egyetem hatósági szervezeti szabályzata 326., – egyetemünk tanulmányi-, fegyelmi- és lecke-pénz-szabályzata 430., – egyetemünk magántanári képezítő szabályzata s ezzel kapcsolatban a református hittudományi kar ugyanilyen szabályzata 294., – ugyanezen kar doktori szigorlatokra és a licentiátusra vonatkozó szabályzata 513., – a pályázati szabályzatok 616. et. sz. alatt megerősítés végett felterjesztettek. Foglalkozott tanácsunk a kollégiumi könyvtár minél eredményesebb tudományos felhasználása céljából ezen könyvtárnak az egyetemi könyvtárral kapcsolatba hozatala és egységes kezelése nehéz, de rendkívül fontos ügyével s e tárgyban kelt, a kérdés egész komplexumát felölelő véleményes munkálatát 638. szám alatt a miniszter úrhoz felterjesztette. Az egyetem megnyitásával megszűnt „Debreczeni Népszerű Főiskolai Tanfolyam” helyére tudományegyetemünkkel kapcsolatban a régi cím alatt új tanfolyamot létesített, ennek alapszabályait elkészítette s 371. et. sz. alatt a miniszter úrhoz felterjesztette, egyben a tanfolyam mielőbbi megnyitása iránti intézkedések megtételével a rectort megbízta; sajnálattal kell jelentenem, hogy noha kora tavaszra már a meghívó is ki volt szedve, a tanfolyam rajtam kívül eső okokból megnyitható nem volt s a nagyfontosságú

intézmény bevezetése az új tanév szerencsésebb tanácsának hálás teendőjéül maradt. Habár egyetemünk egyik karát érinti, meg kell említenem azt a mély elvi jelentőségű, a kuszált kérdésekre teljes világosságot vető, s a legmagasabb körök egész figyelmét magára irányított jelentést, melyet egyetemünk jog- és államtudományi kara a jogi oktatás reformja tárgyában a 156,669-1914. sz. miniszteri leiratra adott. Megkezdte tanácsunk az ifjúsági betegápolás kérdésének tanulmányozását is, de e tekintetben az előmunkálatoknál tovább nem haladhatott s mindössze a dr. Kenézy Gyula professor úr által tömören összeállított útmutatással szolgált a járványos betegségek elleni védekezés terén.

Sürgette Tanácsunk az egyetemi építkezés ügyét, mert megdöbbentően meredt elé a mai s a háború után javuló, de még mindig nagyon fogyatékosnak ígérkező helyzetből a tény, hogy előadó- és szeminárium helyiségek, valamint szakkönyvtárak nélkül komoly és eredményes tudományos munkát végezni nem lehet. E célból a kistanács tagjaival a miniszter és miniszterelnök uraknál küldöttségileg zörgettünk az építkezés fölvétele s gyorsabb ütemben folytatása iránt. Megnyugtató kijelentéseket kaptunk s a jóakarati jelei azóta újabb és újabb épületekben testesülnek meg. Az építkezés mai állása ez:

Felvételi épület: Az épület nyers építőmunkái, végleges födélzete, a külső és belső vakolati munkák elkészültek.

Két kapusház: Ugyanúgy, mint a felvételi épület.

Belgyógyászati klinika és a hozzátartozó szolgaház: Ugyanúgy, mint a felvételi épület.

Sebészeti klinika és a hozzátartozó szolgaház: Az épület falazatai elkészültek, a födélszerkezet készítése és elhelyezése jelenleg van folyamatban.

Fertőzőbeteg felnőttek 2 pavillonja: Az épület falazatai elkészültek és födélzettel el vannak látva.

Gyermek-klinika: Ugyanúgy, mint a fertőzőbeteg felnőttek pavillonjánál.

Gyermek-klinikai szolgaház: Mint a gyermek-klinikánál.

Fertőzőbeteg gyermekek 4 pavillonja: Ugyanúgy, mint a gyermek-klinikánál.

Bőr-, bujakórtani klinika és a hozzátartozó szolgaház: Az épület falazatai elkészültek, a födélszerkezet készítése jelenleg van folyamatban.

Szem-, gége-, orr- és fül-klinika és a hozzátartozó szolgaház: Az épület földszinti falazása van folyamatban.

Elmekórtani klinika: Az épület alap- és pincefalazásán jelenleg dolgoznak.

Törvényszéki orvostani intézet: Az épület magas földszinti falegyene elerettet.

Bonctani és kórbonctani intézetek terveit az építési bizottság 1915. július 30-án tartott ülésében a kivételre elfogadta.

Az egyetemi építkezéssel kapcsolatban ankét-szerűleg tárgyaltam a Nagyerdőn sorakozó tanári lakások mielőbbi fölépítése felől úgy professor társaimmal, mint a miniszterium illető ügyosztályával. Az a benyomásom, hogy az illetékes körök jóindulata társulva utódom agilitásával s pénzügyi körökben jártasságával, a kérdést mielőbb kívánt megoldásra juttatja.

A kollégiumi helyiségek mentesítése csaknem hetenként visszatérő gond- és feladatként jelentkezett, dacára azonban, hogy minden illetékesnek vélt tényező a legmesszebbme-

nő jóakarattal kezelte s támogatta tovább a reánk nézve ezidő-szerint legsürgősebb kérdést, az egyedül illetékesnek bizonyult hadtestparancsnokság az egyetem céljai iránti csodálatos érzéketlenséggel és makacssággal megtagadta a részleges mentesítést is, holott különösen már nyárra kelve, mi magunk is teljesen helyt álló megoldási módokat hozhattunk javaslatba. Az új tanácsnak e tekintetben elől kell kezdeni a már kitaposott úton az ismételt lépések megtételét, mert ha a kultuszkormány – igen helyesen – súlyt vet arra, hogy az egyetemi oktatás ne szüneteljen, akkor erre helyiségek kellenek s hogy ifjaink szegényebb nagyobbik része az előadásokat látogathassa, mely nélkül komoly egyetemi munka el sem képzelhető, sürgősen szükséges az egyetemi internátus felszabadítása is.

A professorátus és tanács bármily lelkiismeretes és odaadó munkája az egyetem céljainak elérésére a munkának csak egyik fele, a másik hasonrangú fele hallgatóink kötelességtudásán alapozódik. A rendkívüli idők e tekintetben a rendes mérték alkalmazását kedvezőtlenül befolyásolták, mert hallgatóink nagyobb része a haza védelmére sietett, amiről alább fogok szólni, az itthon maradtak nagy része pedig, a megélhetési feltételek teljes hiánya miatt kénytelen volt haza menekülni, vagy oly alkalmazásokba vonulni, melyek fenntartásukat a tanulói munkásság hátrányára biztosították. Az a 190 hallgató, ki a három karon az első s az a 84, ki a második szemesztert az egyetemen tölthette, – jól esik erről bizonyosságot tennem, – az állandóan más irányban befolyásolt s lefoglalt lelki állapot dacára is becsületesen eleget tett kötelességének, egyetemi polgárhoz illő komoly, tisztos életet folytatott, az előadásokat látogatta, a lehető szemináriumi munkákban részt vett s kollokviumait, vizsgálatait, szigorlatait igyekezett letenni.

Egyetemi ifjúsági életéről a viszonyok természetszerű folyamánként nem szólhatok. Ifjúsági egyesületek nem alakulhattak, a régiék, amelyeknek átalakítására s az új viszonyokhoz simulására a feltételek hiányoztak, részben meg sem alakulhattak, részben megalkulván, csak a körülmények által engedett szűk keretek között mozoghattak. Elismeréssel kell fölemlítenem, hogy ifjaink tekintélyes része a több százados főiskolai kántust a nehéz időkben is dicséretes buzgósággal fenntartotta, sőt sikereit szaporította. Egyéb társadalmi s hazafias mozgalmakban részvételükről illető helyen emlékezem meg. Ifjaink segélyezését a kollégiumi alapokból a felsőoktatási tanács e helyen is hálás köszönettel említendő bőkezűséggel gyakorolta. A segélyezettek névsorát a kollégiumi igazgató úr a Felsőoktatási intézet 1914-15-iki évkönyvében közölte. Jótéteményben részesült 171 egyetemi polgár 33,544 korona összegben, amihez számítandó a református hittanhallgatók mintegy 25,000 K-t kitevő legációi jótéteménye. Egyéb forrásból 11,900 K ösztöndíj esett hallgatóink segélyezésére. A kollégiumi jótétemények összege a szokottnál jóval kevesebb, mert az internátus helyeknek több mint fele a kórház céljaira lefoglaltatott, s mert a pályatételek egy részére a háborús idők miatt felelet nem érkezett.

Egyetemünk múlt évi s egykor majd általános történetében külön fejezetet követel magának az egyetemünkkel egykorú világháború, mely mindent unaló befolyását s hatását egyetemünk életében is a legnagyobb mértékben érvényesítette, rendkívüli viszonyokat teremtett s rendkívüli intézkedések tételét tette szükségessé.

Az egyetem helyiségeit felajánló kollégium maga is már egy kiszakított háborús részlet. Katonai parancsszó a folyosókon, sebesültek a tantermekben, műtőtermek az irodákban, ápoló-személyzet az iskolai alkalmazottak helyén. Hivatalainkat alig tudjuk elhelyezni, előadó-termekért a szomszédba szorulunk, bútorainknak a református egyház ad kölcsön-helyet. Igaz, hogy hallgatóink számára már a tanév kezdetén sem sok ülőhely kellett. A teljes tájékoztatatlanság egyfelől, megnyílik-e az egyetem, megtartatnak-e az előadások, a jótétemények fungálnak-e; a nehéz, sőt egyes vidékekről lehetetlen közlekedési viszonyok s az ifjúság egy részének már a múlt nyáron hadiszolgálatra bevonulása másfelől, mindjárt a tanév elején minimálisra szorította le a tényleges hallgatók számát. Az intézkedéseknek természetesen a körülményekhez kellően simulniok, a beiktatásnál a személyes megjelenéstől eltekintettünk, a beiratkozás s a tandíjbefizetés végső terminusát az egyáltalán lehető időben állapítottam meg; tanártestületeink a beiratkozott ifjak megélhetés hiányában kényszerű haza utazását, vagy másnemű körülmények által indokolt távolmaradását kénytelenek voltak elnézni s így az előadások mintegy 190 ifjú jelenlétében kezdődtek meg. Ez a szám csakhamar lényegesen megapadt.

A közös hadügyminiszter úr 1914. augusztus 31-én 10,319. szám alatt „altiszti iskolák akadémiái önkéntesek számára” címmel kiképzési osztályokat létesített a hadsereg kötelékébe önként belépő főiskolai ifjak számára s erre vonatkozó rendeletét megküldötte a m. kir. vallás- és közoktatásügyi kormánynak. A miniszter úr a most hivatolt rendeletet 1914. szeptember 5-én 4331. eln. szám alatt „sürgös foganatosítás és hazafias felhívás kíséretében közhírré tétel végett” hozzám, mint az egyetem rectorához rendeletileg leadta, később október hó 31-én „minél szélesebb körben leendő közzététel végett” több példányban megküldötte a főiskolai önkéntesek altisztképző iskolájába való belépés iránt a főiskolai ifjúsághoz intézett felhívását. Ugyane tárgyban október 11-én maga a közös hadügyminiszter úr keresett meg ez irányban tett intézkedéseinek az egyetemi hallgatókkal közlése iránt. Az elől hivatkozott közoktatásügyi miniszteri rendelet értelmében 17–1914/15. sz. a. 1914. szeptember 17-én az egyetem összes hallgatóihoz az alábbi felhívást bocsátottam ki:

„Egyetemi Polgárok! Kedves Fiaink!

Az őfőiskolában az új tudományegyetem kapui megnyíltak s mi szeretettel hívunk, várunk benneteket a nagy tradíciók: a józan vallásosság, a tiszta erkölcs, lángoló hazafiság s magasztos eszmények által megszentelt falak közé, hogy ifjú lelketek bontakozó szárnyait erősítsük biztos repülésre az előttetek álló nagy cél felé. Megreped szívünk a nagy gondolatra: a magyar hazának magyar intelligenciát nevelni s türelmetlenül várjuk az időt, hogy megnyithassuk szánkat szólani néktek a tudás igéit.

És mi mégis a megnyitás ez első pillanatában, a közös tudományos munka fölvétele előtt más hivatást szánunk nektek, testben erős, lélekben ép ifjak: azért hívunk ide a tudomány csendes berkeibe, hogy elküldjünk benneteket oda, hol vitéz katonáink, a világ első hősei karddal írják a történelmet, ágyúval szántogatják dicsőbb jövő rideg barázdáit, vérrrel csokolják be termő idő biztató zálogát az idegen földbe.

A dalos madár hallgasson el ma, vészmadarak vijjogják be fületekbe, lelketekbe: a haza veszélyben; a tanítás és tanulás termei maradjanak üresen s népesedjenek be a harcmezők legendás hősökkel; Minerva tudós baglyának odú ma a helye, turulmadár szárnycsattogása süvítse felettetek, előttetek: harcba mind, kinek karja, lelke ép; csatára, kinek szíve helyén van; halálba, aki élni akar!

Apáitok homlokáról lobogja a büszke láng, anyáitok szeméről szikrázza az égő könny, testvéreitek ajkáról csattogja a dacos csók: dicsőség, áldás, üdv a hősnak, ki az ő tüzhelyükért, becsületükért, templomuk csöndjéért, ősz királyért, szent hazáért vérrózsákat fakaszt vad ellenség rianó táborán; s szégyen arra, ki ma jogcímeiket keres, melynek hitvány bokra mögé gyáván elbújhatik.

Megsértenénk tiszta lelketek szeplőtlen eszményeit, ha szükségét látnók rábeszélni beneteket; röviden, de lelkiünk teljes hevével s hitével szólunk hozzátok: A zászló kibontva. Sorakozzatok!

Áldásunk kísér, imádságunk fedez, ölelő karunk vár vissza a biztos diadalból.

Isten nevében előre!”

Erre a hallgatók jelentkezése és pedig legnagyobb mértékben a református hittanhallgatók részéről megkezdődött. Hogy a két világi karról tényleg hányan léptek be önként ez al-tisztiképző iskolába, minthogy távozásukkor e körülményt be nem jelentették, – meg nem állapítható, egyedül a theologusok dolgait ismerjük. Ezeknek belépése a bürokrácia miatt nagyon nehezen ment, mert bárhol jelentkeztek is belépés céljából, az illető körök, vonatkozó paragrafust nem találván, – őket elutasították. A rectori hivatal részéről a jelentkező theologusok állandó sürgetésére folyt a levelezés, felterjesztés, sürgetés a minisztériumokba, de hónapokon át eredménytelenül, úgy, hogy már a theologusok belépésének lehetősége legalább előttem meghiusultnak volt tekinthető, amit a jelentkezőkkel több ízben közöltem is, míg végre a kedvező elintézés ügyét rajtam csaknem naponként sürgető hittanhallgatók (Varga Ferenc, Nehéz István pozsonyi, Kiss Sándor tihanyi, Nagy Á. Zoltán, Kádár Mik-lós stb.) heves kérésére a jelentkezésre kitűzött utolsó napok egyikén a honvédelmi minisz-ter úrhoz küldött sürgönyömrre megjött a szintén sürgönyi értesítés, hogy alkalmasságuk esetén, szülői beleegyezés mellett a jelentkezők a helybeli harmadik honvéd-gyalogezredbe beléphetnek. Erre besoroztatásuk s eskütételük november 16-án megtörtént. Az ifjak nagy lelkesedése gyújtólag hatott tovább s új jelentkezők kértek, hogy a honvédelmi miniszter úrtól a beléphetésre az engedélyt eszközöljem ki, ami megtörténvén, végeredményben a több, mint 60 jelentkezőből 39 református hittudománykari hallgató lépett be önként s vonult be november 20-án a honvédség kötelékébe, hozzájuk lévén számítandó még a nyár folyamán szintén önként bevonult két theologus, számuk 41-re emelkedett. A belépés napján az ifjak sürgönyileg üdvözölték a miniszterelnök és a honvédelmi miniszter urakat, kik a követke-zőkben válaszoltak:

„Kiss Ferenc egyetemi Rector Debreczen.

Méltóztassék tolmácsolni az önként bevonuló hittudomány-kari hallgatóknak üdvözlétükért köszönetemet, hazafias tettükért pedig nagyrabecsülésemet. Honvédelmi miniszter.”

„Magyar királyi miniszterelnök. Budapest, 1914. évi november.

Nagyságos Uram!

Az önkéntesen belépett hittanhallgatók üdvözlétéért hálás köszönetet mondva, működésükre az Isten áldását kérem.

Igaz tisztelettel vagyok öszinte híve:

Tisza s. k.”

Oly nagy volt a lelkes ifjakban a honvédelem vágya és kötelességérzete, hogy többen szülei beleegyezés nélkül léptek be, azon ígérettel, hogy azt pótlólag fogják bemutatni, amely körülményből később a katonai hatóságok és a szülők között vitás kérdések támadtak, melyeket a honvédelmi miniszter úr közbelépésemre két ifjú elbocsátásával oldott meg. A besorozott honvéd-theologusokat, mielőtt tisztii iskolába elutaztak volna, november hó 27-én, a lelkész-képző-intézet búcsúztatta el, melyen egyetemünk tanári kara is a rectorral részt vett. Fiaiink november hó 30-án a Budapestten szervezett „tartalékos tisztii-iskolába” vonultak be, honnan 1915. évi március hó 15-én léptek ki s osztattak be ezredükhöz csapatszolgálatra, mint hadapródjelölt örmesterek. Innen aztán az egymás után alakuló menetzászlóaljakkal, heten pedig időközben áthelyeztetvén, a nagyszebeni és dézsi honvédekkel egymás után a harcmezőre mentek. Szeptember 1-én statusuk a következőkép volt megállapítható: időközben kilépett 2, segédszolgálatos 1, az északi harctéren küzd 4, a déli harctéren 4, sebesülten vagy betegen kórházi ápolás alatt vagy szabadságon van 14, orosz hadifogoly 3, olasz hadifogoly 11, négyen pedig, úgymint: 1. Kolumbán Kálmán 1915. június hó 9-én, a Krn elleni támadásban; 2. Imre János 1915. július hó 29-én a tarwisi kórházban; 3. Jakab Sándor folyó évi július hó 29-én Belzyce mellett; 4. Leel-Össy István folyó évi augusztus hó 4-én a grátzi kórházban mindnyájunknak mély fájdalomára, egyetemünk s ifjúságunk örök dicsőségére, hazánk üdvéért hősi halált haltak. Jós szavaim fájón igazolódtak: a magyar nemzeti hivatásérzet eme templomát ifjaink vére szentelte fel. Áldott legyen e vérnek minden cseppje és fakadjon belőle dicsőség, boldogság hazánk jövőjére; szentelt legyen a hely, hol drága poraik elomlanak s hova egy nemzet kegyelete, halálja, áldása jár imádkozni, emlékezni, megtisztulni! Hadbaszállt honvéd theologusaink nagy elhatározása, lelkes honszerelme, báberos útja és dicső temetője legyen örökké világoló példa a jelen és késő nemzedék lelkében; a reájuk gondolás némítsa el a vitát elhatározásuk észszerűsége felett, szégyenítse meg a gyanakvást a nagy tény indokai körül, törölje le a könnyhullást dicső hunytuk miatt s emelje fel a törpe kritikust nagy ideálok tisztult világába. A honvéd theologusok hazafias ténye iránti méltánylatból, indítatva éreztem magamat az alább közölt diploma kibocsátására, melyet a hazai főiskoláknak, múzeumoknak és könyvtáraknak P. M. megküldöttem.

Mi
a debreczeni m. kir. Tudományegyetem
Rectora

az egyetem évkönyvébe beiktatjuk
s a magyar történelem és egyetemes keresztyén műveltség örökkévalóságának átadjuk,
hogy

*a keresztyénség, kultúra és humanitás szövetséges hatalmainak a reactió hatalmasságai
ellen Isten s az emberi tökély nevében felvett harcában*

a debreczeni magyar királyi Tudományegyetem alapításának első évében

a nevezett egyetem hittudományi karának hallgatói közül

a törvény által nyújtott kedvezményről lemondva

– sine lege, sponte sua –

**a haza fegyveres védelmére a honvéd-zászló alá 1914 november 16-án
felesküdtek :**

Andó Ferenc	Kerekes György Imre	Szabó András
Bencze János	Kiss Sándor tihanyi	Szabó Gerő
Csomay Zsigmond	Kiss Sándor	Szoboszlai Sándor
Debreczeni István	Kolumbán Kálmán	Tisza Sándor
Dezső Balázs	Kocsis József	Thury Levente
Fehér Imre	Kovács Mihály	Török József
Fülöp Ferenc	Köblös István	Varga Ferenc
Huszár Endre	Leel-Őssy Árpád	Varga István
Imre János	Leel-Őssy István	Vecseri János
Jakab Sándor	Molnár László	Veress Imre
Joó Ferenc	Nagy Árpád Zoltán	
Juhász Ferenc	Nehéz István pozsonyi	<i>Végzett theologusok :</i>
Kakassy Lajos	Nyári János	
Kalmár Dániel	Rácz Géza	Csüry István
Kádár Miklós	Somogyi Pál	Révész Lajos.

Debreczen, 1914. évi november hó 18. napján.

KISS FERENC e. i. rector.

Nos Rector
regiae scientiarum universitatis Hungaricae Debrecinensis
in librum universitatis annalem referimus
et
aeternitati historiae Hungariae cultusque universalis christiani tradimus
subscriptos dominos
in numerum civium facultatis theologiae almae et regiae huius universitatis redactos
bello civitatum foederatarum
fide christiana, cultu et humanitate imbutarum
in nomine Dei integritatisque humanae
contra potestates reactionis suscepto
anno foundationis
regiae scientiarum universitatis Hungaricae Debrecinensis
primo
de privilegio suo legitimo decedentes
ad Patriam armis defendendam
sine lege, sponte sua
nomina dantes
die XVI. mensis Novembris anni P. Chr. n. MDCCCCXIV.
sub Signo defensorum Patriae sacramentum dixisse:

Franciscus Andó	Georg. Emer Kerekes	Andreas Szabó
Joannes Bencze	Alex. Kiss de Tihany	Gregorius Szabó
Sigismundus Csomay	Alexander Kiss	Alexander Szoboszlay
Stephanus Debreczeni	Golomannus Kolumbán	Alexander Tisza
Blasius Dezső	Josephus Kocsis	Levente Thury
Emericus Fehér	Michael Kovács	Josephus Török
Franciscus Fülöp	Stephanus Köblös	Franciscus Varga
Andreas Huszár	Árpád Leel-Össy	Stephanus Varga
Joannes Imre	Stephanus Leel-Össy	Joannes Vecseri
Alexander Jakab	Ladislaus Molnár	Emericus Veress
Franciscus Jóó	Zoltan Arpád Nagy	
Franciscus Juhász	Steph. Nehéz de Posenio	<i>Studia theologica nunc</i>
Ludovicus Kakassy	Joannes Nyári	<i>ipsum solventes:</i>
Daniel Kalmár	Geyza Rác	Stephanus Csüry
Nicolaus Kádár	Paulus Somogyi	Ludovicus Révész

Debrecini die XVIII. mensis Novembris a. D. MDCCCCXIV.

FRANCISCUS KISS m. p. h. t. rector.

Az erre adott köszönő s méltató válaszok tanácsunk irattárának az idők végéig legszebb emlékei maradnak. A másik két kar hallgatóinak a háborúban részvételéről a következő, sajnos, csak nagyon hiányos adatokat nyújthatom: a jog- és államtudományi kar 215 hallgatója közül katonai szolgálatot teljesített az I. félévben 57, a II. félévben 107; a 31 bölcsészethallgató közül katonai szolgálatra vonult be 7 hallgató.

Magánforrásokból három joghallgatónk hősi haláláról hallottunk, de hivatalos tudomásunk szerint eddig egyik karnak sincs halottja. Óh, őrizze is az Isten a mi drága fiainkat s hozza vissza őket diadallal, egészségben egyetemünk falai közé. Ugyanezen forró kívánságot bocsátjuk az állandóan harctéren levő dr. Márffy Ede, dr. Iványi Béla, dr. Rugonfalvi Kiss István és dr. Huss Richárd társaink mielőbbi visszatéréseért, kiknek a haza és a tudomány szempontjából oly drága életét a jó Isten mindez ideig kegyelmesen megtartotta.

Itthon maradt hallgatóink teljesen méltóknak mutatkoztak hadbavonult testvéreikhez. A hittanhallgatók segítőegyesülete az első félévben kiosztásra kerülő 800 korona összes segélyt fegyverbe szállott kartársaik téli felszerelésére adta át, melyet – külön elismeréssel legyen megemlítve – a tiszántúli református egyházkerület püspöke 500 kor. s egyházi legációi küldemény címen 93305 koronával gyarapították. 1915. január 18-án 31 hittanhallgató a helybeli katonai megfigyelő-állomásokon és kórházakban önkéntes hadiszolgálatot vállalt, melyet minden elismerésre méltó odaadással, szakadatlan nappali-éjjeli munkával s a szó valódi értelmében halálos elszántsággal teljesített részben a tanév végéig, részben folyó évi szeptember 1-ig. Működésükről az illetékes katonai és orvosi hatóságok a legnagyobb elismerés hangján nyilatkoztak (melynek kifejezését a miniszteri biztosság későbbi időre tartotta fenn). Fájdalom, az életveszélyes szolgálat egyik kiváló szorgalmú, igazi papi lelkiületű hallgatóknak, Szathmáry Lajosnak, szolgálata közben szerzett fertőző betegség folytán ifjú életét kívánta hazafias áldozatul, kit folyó évi június hó 25-én áldás kívánással hantoltunk el a helybeli hősök temetőjében. Haláláról s a harctéren elesett társaik elhunytáról „nincsen senkiben nagyobb szeretet annál, mintha valaki az ő életét adja az ő barátaiért” jelige alatt az egyetem tanácsa nevében gyászjelentést adtunk ki s küldöttem szét, melyekre mindenfelől megható részvét nyilatkozatokat kaptunk s helyeztünk el a tanács irattárában.

A fenti kórházi munkán kívül hittanhallgatóink vezetésem alatt a kollégiumban elhelyezett sebesülteket felekezeti különbség nélkül állandóan látogatták, vallásos iratokkal, imakönyvekkel ellátták és levelezéseiket végezték, úgyszintén a helybeli lelkészképző-intézet által a fentjárom sebesültek számára az egész tanév folyamán hetenként rendezett szórakozó estéken különböző előadásokkal résztvettek.

A jogászifjúság ezeket az estéket a maga részéről szintén felkarolta, támogatta s több ízben önálló estét, műkedvelő előadást rendezett számukra, melyeket a lábadozók rendkívül élveztek s hálásan fogadtak. Megbecsülendő és értékes munkát végeztek joghallgatóink a hadsegélyezés érdekében, mely célból jótékony célú hangversenyek, színielőadás, nagyérdői ünnepélyek rendezését, a helybeli Vörös-Kereszt-egyesület gyűjtő-kocsijának, több mint hat héten keresztül naponkénti vezetését ellátták, az üdítő-állomáson folytatott munkában résztvettek, a vidéki gyűjtések ügyét eredményesen támogatták, általában csekély létszámuk-

hoz képest nyomot hagyó, komoly munkát végeztek. A különböző ifjúsági egyesületek által jegyzett hadi-kölcson összege 46,100 koronát tesz ki.

Tanári testületeink tagjai szintén élénk részt vettek minden hazafias mozgalom felkarolásában. Egyesek a lábadozó katonák részére rendezett estélyeken előadásokat tartottak, mások a Vörös-Kereszt-egylet segélyező akciójának sikerre juttatásában buzgólkodtak, a református hittudományi kar több tanára a kollégiumban és a lábadozó osztagnál isentiszteleteket tartott, egyikük a Katona-Otthon széleskörű vezetését látja el. A tanári kar által jegyzett hadikölcson összege 21,500 korona, ezenkívül a tanács kezdeményezésére a professori testület, mint ilyen, Debreczenfalva felépítésében megfelelő rész elvállalását határozta el.

A rendkívüli viszonyokat, melyeket ez ítéletes háború teremtett s a különös figyelmet érdemlő okokat, melyek miatt az egyetem polgárai tanulmányi kötelezettségeiknek eleget nem tehették, a közoktatásügyi kormány méltányolni óhajtván, 147,664–914. eln. sz. a. a hadiszolgálatot teljesítő egyetemi hallgatóknak, sőt az érettségi vizsga sikeres kiállása után, de a hadiszolgálatba lépés előtt be nem iratkozhatott tanulóknak a tanulmányi szabályzatban megszabott tanulmányi időből egy tanulmányi félévet elengedett, mihezképest 7378–915. sz. a. kelt rendelete szerint azon joghallgatók, akik kedvezményre igényt szereztek, egy beszámítható félév igazolása esetén első; három beszámítható félév alapján második; öt beszámítható félév alapján harmadik alapvizsgára voltak bocsáthatók, – továbbá 1473–1915. sz. a. rendeletével megengedte, hogy az 1914-15. tanév második félévére beírt, de tanulmányi félévük befejezése előtt katonai szolgálatra bevonuló 1896. 1895. és 1891-ben született hallgatóknak ezen folyó tanulmányi féléve március hó végével befejezettek tekintessék, leckeönnyük szabályszerűen aláírassék és lezárassék, nyomban ezután az igényjogosultak részére a végbizonyítvány kiadásáék, illetőleg a megfelelő vizsga (a 28,720–1915. sz. rendelet szerint: szigorlat) letételére és pedig a 33,004–1915. sz. rendelet szerint a meghatározott időre szabadságolt joghallgatók a szabályzat 85. §-ában megjelölt határidőkön kívül is – bocsáttassanak, valamint a 34,734–1915. sz. rendeletével a félévüket március hóval befejezett hallgatók részére pótalapvizsgálati határidőül korábbi terminust állapított meg. A 149,570–1914. sz. rendelettel pedig felhatalmazta az egyetem tanácsát, hogy azon egyetemi polgárok részére, kik a folyó évi október hó 31-e előtt vonultak be tényleges katonai szolgálatra, valamint az önkéntesen bevonultak részére a folyó tanfélév alatt történt bevonulás időpontjára való tekintet nélkül a visszatérítés megfolyamodása esetén, az általuk befizetett tandíjak visszafizetését a tanév végéig engedélyezhesse.

Tekintetes Egyetemi közgyűlés!

Az 1914-15-iki tanév fontosabb mozzanatairól ezekben tiszteletteljesen beszámolván s a részleteket és statisztikai adatokat illetően jelentésem mellékleteire hivatkozván: még két irány.

Az egyik működésem irányára vonatkozik, mely a tudományegyetem első évében azon célra tört, hogy ez intézménynek osztályokon és felekezeteken kívül, tehát felül álló állami jellege, magyar nemzeti hivatása s a keresztyén kultúrán nyugvó tudományos irányzata

domborították ki s mint ilyen, iktattassák be a magyar nemzet történelmi hivatásának magasabb intézményei közé. E cél vezette törvényhozásunkat ez egyetem létesítésénél, e cél adja meg annak létjogosultságát s e cél szolgálata biztosítja teljes kifejlődését s joggal remélt felvirágozását. E cél hatalmas és méltóságosan duzzadó folyamába ömleszteti be korlátoltságom sekély patakját, adott ösztönt, biztosított kitartást rectori állásom feladatainak végzésénél s ha alkotások és sikerek fénye nem szórja is be távozó utamat, öntudatom nyugodtsága, hogy e nagy célt elfogulatlanul, pártatlanul, tárgyilagosan, magamat minden tekintettől függetlenül, – szolgálhattam s ezzel az utánam következő nemzedékeknek példát adhattam, – néhány szelíd sugárral világít be a nehéz esztendő lezárt emlékeibe.

A másik a hála és köszönet egyszerű, de mélyen érzett kifejezése a tekintetes egyetemi Tanács, a tekintetes Karok, ezekben kedves Kartársaim elnéző és támogató jóindulatáért, a nemes egyetemi ifjúság komoly és kötelességteljesítő viselkedéséért, melyekkel mindkét részről hivatalom terheinek viselését megkönnyíteni s e tanév elmúlt napjaira visszaemlékezést édessé tenni méltóztattak. Megragadom egyúttal az alkalmat nemcsak a magam, hanem az egyetemi Tanács s a tudományegyetem nevében hálás köszönetünket nyilvánítani a m. kir. kormányelnöknek, kormánynak s a vallás- és közoktatásügyi miniszter úrnak azon jóindulatáért, mellyel egyetemünket ez első évben, a magyar nemzet ezen talán legnehezebb esztendejében is a működhetés eszközeivel s a jövő fejlődés feltételeivel ellátni hazafias feladatuknak ismerték; a tiszántúli református egyházkerület főtiszteletű és méltóságos elnökségének s a kollégium igazgatóságának, hogy egyetemünk iránt érzett jóindulatukat minden lehető módon megbizonyítani s az elhelyezkedés feltételeit biztosítani méltóztattak; Debreczen sz. kir. város közönségének és társadalmának, mely az új jövevényt régi ismerősként ölelte szívére. Egyetemünk nem marad hálátlan: nemzeti hivatása betöltésével bőségesen fizet.

Tekintetes Egyetemi Közgyűlés!

A beszámolás gondterhes, mert felelősségteljes munkája után viselt rectori méltóságom egy kedves kötelesség teljesítését kívánja még tölem. Az illetékes testület a tudományegyetem 1915-16. évi Rector Magnificusává dr. Bernolák Nándor, az illetékes karok dékánokká Sass Béla, dr. Kiss Géza, dr. Láng Nándor ny. r. tanárokat választották meg, kiknek választását a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr 65,019–1915. szám alatt jóváhagyni méltóztatott. Ifjú egyetemünknek díszjelvényei, melyeket átnyújthatnék, – nincsenek, Mi, az első Rector s Tanács, a Haza, az Ifjúság és a Tudomány szeretetét hordtuk jelvényként lelkünkben. Ezeket hagyjuk az új tanácsnak s azon forró kívánsággal, hogy az idők és történetek Ura egyetemünket Királyunk díszére, magyar hazánk üdvére, történelmi hivatásának betöltésére, a kultúra, civilizáció s humanitás elővitelére virágoztassa s e munkában az újonnan székelt foglalkó erejét, tudását, lelkesedését eredménnyel s sikerekben gazdagon dicsőítse meg, – az 1915-16. évi Rector Magnificust s tanácsot hivatalába beiktatom s felkérem őket székeik elfoglalására.